

Gavaldà i Torrents, Antoni

La premsa republicana a
les comarques de Tarragona.
Propostes de treball

1. Introducció

L'Institut d'Estudis Vallencs (IEV) és una entitat que, des de fa molts anys, quasi des de la seva fundació l'any 1960, s'ha caracteritzat pel fet de dur a terme estudis de premsa, bé d'una manera sectorial, bé en grans projectes d'alguns dels seus components.

En són unes mostres significatives els treballs publicats per Francesc Costas Jové a la revista de l'entitat, *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*. L'autor esmentat hi té publicats, per ara, nou treballs, tots del període corresponent al segle XIX. Estudis sobre *Lo Marfull*, *El Joven Vallense*, *El Tejedor*, *Diario de Valls - Diario Vallense - El Vallense*, *Valls-Vilanova-Barcelona*, *El Eco de Valls*, *El Democrático*, *El Imparcial* i *El Anunciador Vallense*¹ demostren ben a la clara la preocupació d'escatir què era, què representava i què aportava la premsa del segle XIX a Valls, a la comarca i a Catalunya. En certs moments, alguna d'aquesta premsa, com en el cas d'*El Tejedor*, traspasà l'estricta àmbit de Catalunya per passar a tenir una incidència a tot el territori espanyol.

1. Han sortit publicats respectivament als números 3 (maig 1983, p. 19-35), 4 (novembre 1983, p. 23-57), 6 (novembre 1984, p. 3-29), 8 (novembre 1985, p. 63-94), 10 (novembre 1986, p. 61-75), 12 (novembre 1987, p. 47-78), 13 (maig 1988, p. 51-54), 13 (maig 1988, p. 55-58) i 16 (novembre 1989, p. 43-51).

Una segona mostra de treballs són els dos llibres que ha editat l'IEV sobre la premsa: l'un, del mencionat Francesc Costas, fa una anàlisi sobre *La Pàtria Catalana*, primer periòdic escrit en català a la ciutat de Valls. A més a més, l'IEV féu un servei a la historiografia del país reproduint, sencer, el periòdic, el qual, ara, està a l'abast de tots els historiadors de les nostres comarques.² El segon exemple és representat per un altre llibre, aquest de M. Joana Vives i Brescó, intitulat *La premsa de Valls al segle XIX*, analitzat des de l'òptica de referir i posar al dia el catàleg de la premsa de Valls del segle, amb la particularitat que hi ha referències interessants i del tot bàsiques sobre els fundadors, els directors, els redactors, els col·laboradors i els il·lustradors de tots i cadascun dels periòdics. L'estudi, en el seu moment, va posar ordre a un batibull de bibliografia de tot arreu que, en alguns casos, sense haver vist ni un sol exemplar de la publicació estudiada, havia pontificat sobre un diari o un setmanari en concret i sobre la seva localització.³

Finalment, cal consignar un tercer bloc de treballs referits a premsa del segle xx, obra d'Antoni Gavalrà. Els periòdics treballats són *Acció Sindical* (1936-1939) i *La Voz del Campesino* (1914-1916), publicats, respectivament, a *Cultura* i en un capítol del llibre *El pensament agrari de l'anarquisme de l'Alt Camp*. Al primer es fa una anàlisi dels col·laboradors més destacats, tant pel que pertoca a la seva biografia com a l'aspecte referent a la ideologia que traspua en els seus articles, i se centra, posteriorment, en la problemàtica de la llengua que hi apareix. El segon periòdic estudiat és important perquè va més enllà de l'àmbit local-comarcal, ja que, tot i publicar-se a Valls, la informació és del conjunt de l'Estat espanyol.⁴

2. L'estudi de la premsa republicana

Amb aquest important bagatge, l'IEV ha emprès, ara, l'estudi de tota la premsa republicana de la seva demarcació, o sigui de la província de Tarragona.

2. *La Pàtria Catalana*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1988, 324 p.

3. *La premsa de Valls al segle XIX*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1987, 196 p.

4. Podeu trobar el primer a «Els artífexs del setmanari cenetista de guerra "Acció Sindical" (1936-1939). Corol·lari lingüístic», *Cultura*, Valls, octubre 1985, p. 14-20. El segon és a *El pensament agrari de l'anarquisme a l'Alt Camp: 1932-1939. El paper de Pere Sagarra i Boronat*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986, p. 40-49.

El projecte com a tal nasqué d'un seguit de converses i reunions entre tres centres d'estudi de parla catalana sobre la necessitat de tirar endavant un estudi que englobés definitivament la catalogació de la premsa republicana, premsa que, d'altra banda, estava i està en procés de lenta i persistent destrucció. Un cop posades les bases inicials de treball, se'n va fer una petició formal a un organisme estatal, la Confederación Española de Centros de Estudios Locales (CECEL), adscrita al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), entitat que va donar-hi el vist-i-plau en forma d'acceptació del projecte i, sobretot, finançant-ne una part.

Els tres centres als quals hem fet menció van ser l'Institut d'Estudis Gil Albert, d'Alacant; l'Institut d'Estudis Baleàrics, de Palma de Mallorca; i l'IEV. Tots tres van coordinar esforços i voluntats per tirar endavant un projecte comú a benefici d'investigacions futures que, de ben segur, se'n derivaran.

Tot amb tot, a la vista d'aquesta brevíssima introducció hi ha una particularitat que convé destacar. Mentre que dos instituts, el d'Alacant i el de les Illes, depenen d'organismes superiors, fet que els faculta per a realitzar el projecte amb la problemàtica econòmica resolta —o quasi resolta—, l'IEV ha hagut d'afrontar, ineludiblement, un segon tipus d'ajut, aquest també extern, del tot necessari i imprescindible per tal que el projecte arribés a plec de bé. L'aportació de la Diputació de Tarragona s'ha significat i s'ha destacat en aquest ajut i l'entitat s'ha mostrat receptiva i predisposada per a l'estudi global, entenent que un projecte d'aquestes característiques era del tot interessant per a la historiografia del territori que coordina.

3. Metodologia del treball inicial

Escollir i posar en contacte els tres coordinadors del projecte, un per a cadascuna de les províncies respectives, significà el plantejament de treball inicial.

Una vegada superada aquesta fase, el coordinador de l'institut respectiu inicià una tasca pacient per arxius, hemeroteques, biblioteques i centres d'estudi de la demarcació per esbrinar, amb exactitud, l'estat de la qüestió inicial de la premsa i els butlletins republicans, alhora que puntejava si les publicacions existents, en forma de llibres

i d'articles, concordaven amb la informació que es donava sobre els fons de premsa.⁵

El problema principal que s'hi detectà és que alguns periòdics que apareixien als anuaris o als estudis de premsa, quan hom intentà localitzar-los als llocs indicats, o bé no apareixien o estaven en un estat de degradació lamentable. A aquest aspecte s'afegí un segon problema, important, consistent a retrobar la premsa dispersa, premsa sobretot a mans de particulars. Aquesta premsa darrerament descrita va ser localitzada inicialment i després catalogada i consultada per la bona predisposició general dels seus propietaris. En alguns casos, però, les dificultats van significar que costés d'arribar a alguns d'aquests posseïdors per consultar les fonts de què disposaven. No obstant això, quan s'hi arribà, la generositat mostrada per persones amigues que han entès la importància del projecte alleugerí els tràmits.

Passada aquesta primera fase, s'entrà en la cerca de col·laboradors. Inicialment es va fer una nòmina àmplia entre alumnes d'últims cursos de la carrera de geografia i d'història de la Facultat de Lletres de Tarragona, i també entre historiadors de la demarcació, plenament dedicats a activitats de recerca. Es tingué cura que el gruix d'historiadors que treballessin en el tema fossin de la comarca o de comarques veïnes per tal que tot estudi de premsa que ja s'hagués fet, ni que fos a títol merament descriptiu, comptés, a l'hora de treballar-lo, com a punt de referència. Més endavant, vista l'envergadura del projecte, s'establí una segona coordinació que fou assumida de manera tripartida entre historiadors que hi treballaven.

Quan es tingué el gruix de col·laboradors que hom va creure adequat, es van fer sessions restringides, a indrets diferents, per a explicar en què consistien la fitxa i la tasca amb la finalitat que tots els investigadors realitzessin el treball en la mateixa línia. Posteriorment, es van repartir les capçaleres i ja es va començar. En aquesta fase, en algunes de les sessions, hom va veure que eren molt pràctiques i útils la presentació de la fitxa, l'explicació detallada i la presentació d'una capçalera ja confeccionada.

5. El material que s'ha consultat ha estat, bàsicament:

— Josep-P. VIRGILI I SANROMÀ, *Tarragona i la seva premsa. 1900-1980* [vol. I, 190 p.; vol. II, 218 p.], 2 v., Tarragona, Edicions de l'Hemeroteca de la Caixa d'Estalvis de la Província, 1980.

— Javier HERRERA NAVARRO, «Prensa de Tarragona y provincia conservada en la Biblioteca Provincial de Tarragona (1897-1936). Inventario», *Universitas Tarraconensis*, Tarragona, 1979-80, p. 55-80.

— Montserrat DUCH I PLANA i Francesc BARRIACH I MOLAS, *Hemeroteca Municipal. Catàleg*, Ajuntament de Tarragona, 1985, 54 p.

4. La fitxa de treball

Un dels punts clau per a treballar en un projecte coordinat va ser preparar o readaptar una fitxa especialitzada ja confeccionada. En un primer estadi es compararen les fitxes de premsa que cadascun dels coordinadors havia treballat en les respectives investigacions personals o les que havia vist treballar en investigacions d'uns altres col·legues. El resultat fou el disseny d'una fitxa conjunta, complexa, com a base de treball. Un segon moment, i que en definitiva va resultar el més fructífer, el representà esbrinar les diferents fitxes de premsa ja preparades, i fins i tot publicades, i fer-ne una valoració crítica per part de cada coordinador. Una vegada feta aquesta tasca, s'acordà, per unanimitat, agafar la fitxa hemerogràfica ja preparada i publicada del professor Celso Almuiña Fernández, catedràtic de la Universitat de Valladolid, un dels màxims especialistes de premsa de l'Estat.⁶

La fitxa té l'avantatge que companys d'unes altres províncies ja hi havien treballat o bé hi treballaven, els quals, un cop consultats, van emetre informes positius. La particularitat de la fitxa és que disposa de tres parts diferenciades: la primera correspon a la part descriptiva de la publicació, la segona correspon a l'anàlisi i la tercera es refereix al vessant històric. La fitxa que reproduïm s'acompanya d'una precisa explicació complementària per tal que tots els col·laboradors del projecte s'ajustessin als paràmetres que es donaven. Per observar això, presentem, entre claudàtors, darrera de cada part de l'enunciat de la fitxa una explicació breu, aclaridora, que en el cas de la fitxa lliurada als col·laboradors era més extensa.

Fitxa de premsa II República

I. Fitxa descriptiva

A) Capçalera:

1. Títol:
2. Subtítol:

6. La fitxa, acompanyada d'un treball interessant, es pot consultar a «Fondos y metodología para el análisis de la prensa local», *Fuentes y métodos de la historia local*, Zamora, Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo (CSIC), Diputación de Zamora y Confederación Española de Centros de Estudios Locales, 1991, p. 389-399.

3. Lemes: [És quan incorpora a la capçalera una frase. Per exemple: «En defensa de la dona», etc. Normalment va als laterals.]
4. Vinyetes: [És quan porta algun aspecte gravat a la capçalera.]
5. Lloc:
6. Llengua que utilitza: [Si funciona en dues o tres, cal indicar-hi els tants per cent.]

B) Datació:

1. Cronologia:
 - a) Primer número (i número del prospecte). [Seria el número real de publicació encara que sigui abans de la II República. El número del prospecte seria el 0.]
 - b) Últim número: [L'haurem d'entendre com l'últim número real d'aparició, ni que sigui després de la II República.]
 - c) Suspensions.
2. Periodicitat: [Diària, setmanal, mensual...].
3. Moment d'aparició durant el dia. [Matí, tarda, nit.]
4. Col·lecció: [Cal indicar-hi números reals consultats (número i data) i les excepcions en un tram força seguit.]
5. Seu social:
 - a) Administració:
 - b) Redacció:
 - c) Lloc on s'imprimeix:

C) Característiques tècniques:

1. Format:
 - a) Pàgines:
 - a') Número:
 - b') Dimensions: [En cm incloent-hi el blanc.]
 - b) Columnes:
 - a') Número:
 - b') Dimensions:
2. Estructura:
 - a) Caixa de la primera pàgina:
 - b) Mesures de capçalera: [Cal comptar des de damunt de la ratlla, llarg × ample en cm.]
 - c) Titulars: informatius, propagandístics o sensacionalistes. [Cal posar-hi «sí» o «no». Si s'hi posa «sí», cal afegir-hi quin de tots tres indiquem. Per a unificar, cal recordar que amb un mínim de tres columnes s'haurà de posar titulars.]
 - d) Il·lustracions: [Cal posar-hi «sí» o «no». En cas afirmatiu, cal indicar-hi si són dibuixos, fotografies, gravats, etc. S'ha d'indicar d'una manera descriptiva.]

e) Seccions: [Cal reflectir-hi les més usuals. Per exemple: vida del port, política internacional, etc. S'hi han d'indicar, a més a més, números de començar i d'acabar.]

f) Fulletons: [Cal posar-hi «sí» o «no». S'han d'entendre com els materials que surten unes quantes setmanes, com, per exemple, trossos de conferència, obres de teatre, capítols de llibre... Per a fixar-s'hi més cal veure que aquests fulletons són en unes pàgines quasi sempre fixes i que són per a ser retallats.]

3. Impressor.

II. Fitxa analítica

D) Empresa periodística:

1. Aspectes jurídics:
 - a) Fundadors:
 - b) Propietat:
 - c) Editor responsable:
 - d) Delegat del Consell:
2. Aspectes econòmics:
 - a) Administració:
 - a') Administrador:
 - b') Llocs de subscripció:
 - b) Preu de la publicació:
 - a') Venda al número:
 - b') Subscripcions:
 - c) Tarifa de publicitat.
 - d) Tirada:

E) Equip redaccional:

1. Direcció:
 - a) Consell de Redacció:
 - b) Director:
2. Redacció:
 - a) Redactor en cap:
 - b) Redactors:
 - c) Corresponsals:
 - d) Dibuixants:
3. Col·laboradors habituals: [Convé fer-ho d'una manera àmplia. També els autors que signen amb pseudònim.]
4. Publica també textos de: [Cal indicar-hi els més destacats i essencials del periòdic sense oblidar els d'autors. Tot amb data i número.]

F) Naturalesa i orientació:

1. Tendència política o social: [D'una manera ben detallada.]
2. Propòsit (editorial del primer número): [En alguns casos no caldrà que sigui l'editorial del primer número ja que, potser, si el periòdic ve d'abans de la República, quan s'entrarà en aquest nou règim, generarà un propòsit ben definit de manera diferent. En tot cas, interessa el que digui en temps de la II República.]
3. Polemitza amb: [Cal posar-hi els periòdics, els articles i els autors amb els quals té diatribes.]

G) Difusió:

1. Distribució: [Per correu, venda al públic, subscripció, etc.]
2. Zones de difusió:
3. Lectors:
 - a) Nombre de lectors:
 - b) Composició dels lectors:

III. Aspectes històrics

1. Significació: [S'hauria de contestar per què és important aquest diari.]
2. Font històrica:
 - a) Temes als quals dedica atenció preferent: [Ampli.]
 - b) Articles destacats: [Cal mirar que en sobrin més que no en faltin.]
 - c) Informacions destacades. [Cal veure-ho en un sentit ampli, tant per la persona que ho signa com pel tema.]
 - d) Números extraordinaris dedicats a:
 - e) Llibres i premsa que anuncia: [No cal posar-hi tota la llista de llibres, sinó només les col·leccions. Cal posar-hi íntegra la premsa.]
 - f) Altre tipus de publicitat: [S'hi ha de posar què anuncien sempre que siguin freqüents.]

IV. Localització de fons: [Biblioteques, particulars, etc., indicat amb precisió.]

V. Informació sobre altres diaris:

VI. Informació sobre periodistes. Associació de la Premsa:

VII. Observacions:

La fitxa i l'explicació que acabem de presentar es fan de cada capçalera de periòdic, tant si només se n'ha aconseguit un número com si la col·lecció és sencera. La particularitat per a oferir una bona pista significa que cada informació que apareix al treball sigui degudament fixada respecte a número i data per tal que l'investigador pugui avançar en les seves investigacions d'una manera ràpida i sense entrebancs.

5. Capçaleres estudiades per comarques

Com podem suposar, el projecte ha estat d'envergadura, tant per la localització de la premsa i dels butlletins com per la tasca de confeccionar unes fitxes àmplies que siguin d'utilitat, en un futur, per als historiadors de la II República de les comarques de Tarragona i de tot el país. Per aquesta circumstància, en aquests moments, ens trobem a la recta final del treball. El conjunt de capçaleres estudiades és de 110. A la relació adjunta, per comarques, indiquem el nom de la publicació, els números consultats i els anys que aparegué la publicació.⁷ El nombre total d'investigadors que han treballat en el projecte ha estat 33.

7. En algunes no consta pel fet que en el moment de lliurar aquesta comunicació s'estan acabant.

Comarca: Alt Camp (15)

<i>Acció Comarcal</i>	23	1931
<i>Boletín de la Cámara de Comercio e Industria de Valls</i>	2	1931
<i>Butlletí Municipal</i>	11	1934 i 1936
<i>Claror</i>	5	1935-1936
<i>Coses Nostres</i>	1	1933
<i>La Crònica de Valls</i>	273	1931-1936
<i>Cultura</i>	65	1931-1936
<i>Endavant</i>	2	1935
<i>Estel Marià</i>	20	1931-1932
<i>Juventut</i>	249	1931-1936
<i>Lluita</i>	105	1931-1932
<i>L'Olla</i>	1	1936
<i>Rocío Carmelitano</i>	33	1931-1933
<i>El Temps</i>	246	1931-1936
<i>Treball</i>	127	1933-1936

Comarca: Baix Camp (31)

<i>Aules</i>	23	1934-1936
<i>Avui</i>	428	1935-1936
<i>Batxiller</i>	23	1933-1934
<i>Boletín de la Cámara de Comercio e Industria de Reus</i>	36	1931-1934
<i>Boletín de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Reus</i>	3	1931-1932
<i>Butlletí d'Assaig de l'Agrupació Cultural</i>	8	1931-1933
<i>Les Circumstàncies</i>	1426	1931-1936
<i>El Conseqüent</i>	121	1932-1934 i 1936
<i>Cosetània</i>	4	1935
<i>Diari de Reus</i>	1593	1931-1936
<i>Estudis</i>	30	1933-1936
<i>Federación de Obreros Toneleros de España</i>	5	1931-1932
<i>Foment</i>	1026	1931-1934 i 1936
<i>Fulls Clínic</i>	9	1931-1936

<i>Heraldo de Cataluña</i>	3	1933-1934
<i>Heraldo de Reus</i>	148	1931-1934
<i>Mai Badem!...</i>	5	1931
<i>Moralitat i Cinema</i>	2	1935
<i>La Mulassa</i>	2	1932
<i>La Patacada</i>	10	1931
<i>Puericultura</i>	45	1931-1935
<i>Quelcom</i>	2	1936
<i>El Radical</i>	61	1935-1936
<i>Ressò de Natzarè</i>	3	1936
<i>Reus Deportiu</i>	7	1931-1935
<i>Revista de la Cambra Agrària de Reus i Comarca</i>	1	1935
<i>Revista del Centre de Lectura</i>	34	1931-1934
<i>Semanario Católico de Reus</i>	185	1931-1936
<i>Som-hi!</i>	1	1931
<i>Veus del Sagrari</i>	4	1932-1933
<i>La Voz de Reus</i>	30	1931

Comarca: Baix Ebre (14)

<i>Ara</i>	181	1935-1936
<i>Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Tortosa</i>	116	1931-1936
<i>Correo de Tortosa</i>		
<i>Correo Josefino</i>		
<i>Heraldo de Tortosa</i>		1931-1936
<i>Ibérica</i>	236	1931-1936
<i>Lluita</i>	10	1936
<i>El Pueblo</i>		1931-1936
<i>El Radical</i>	37	1933-1935
<i>La Reparación</i>	62	1931-1936
<i>El Sembrador</i>		
<i>La Tradición</i>	43	1931-1936
<i>Vida Tortosina</i>	69	1931-1936
<i>La Zuda</i>	13	1931-1933

Comarca: Baix Penedès (5)

<i>El Baix Penedès</i>	240	1931-1935
<i>La Fornal</i>	1	1934

<i>Temps Nous</i>	20	1930-1931
<i>La Veu de la Comarca</i>	14	1931
<i>La Veu del Castell</i>	1	1932

Comarca: Conca de Barberà (9)

<i>L'Aguat de Sant Lluç</i>	10	1931-1932
<i>Aires de la Conca</i>	126	1932-1936
<i>El Camí</i>	48	1932-1935
<i>La Pedregada</i>	4	1932
<i>Renovació</i>	69	1931-1932
<i>Saba Nova</i>	12	1931-1932
<i>La Segarra</i>	67	1932-1934
<i>Tasca</i>	4	1936
<i>Vimbodí</i>	44	1931-1935

Comarca: Montsià (2)

<i>El Explotado</i>	15	1932-1933
<i>Ideal</i>	52	1933-1934

Comarca: Priorat (1)

<i>Priorat</i>	128	1931-1936
----------------	-----	-----------

Comarca: Ribera d'Ebre (3)

<i>L'Ideal de l'Ebre</i>	11	1931
<i>La Ribera</i>	10	1933-1934
<i>Tivissa</i>	8	1931

Comarca: Tarragonès (28)

<i>Arts i Lletres</i>	46	1935-1936
<i>Audax</i>	41	1932-1936
<i>Avançada</i>	60	1933
<i>Butlletí de l'Associació d'Empleats Municipals de Tarragona</i>	7	1934-1935

<i>Butlletí del Foment de la Sardana</i>		
<i>L'Harmonia</i>	16	1934-1936
<i>Butlletí del Col·legi Oficial de Metges de la Província de Tarragona</i>	26	1931-1933
<i>Butlletí del Grup Excursionista Muntanyenc</i>	1	1934
<i>Catalònia</i>	299	1935-1936
<i>La Ceda</i>	11	1935
<i>El Comercial</i>	298	1931-1936
<i>Cosetània</i>	9	1935-1936
<i>La Cruz</i>	1694	1931-1936
<i>Diari de Tarragona</i>	1645	1931-1936
<i>Dilluns</i>	22	1933
<i>Espiga</i>	17	1934-1935
<i>Flequer Tarragoní</i>	21	1934-1936
<i>Heraldo Republicano</i>	18	1932
<i>Indústria i Mutualitat</i>	5	1935-1936
<i>Més Avant</i>	2	1936
<i>Revista Agrícola</i>	1	1935
<i>Tarragona i el Camp</i>	5	1934
<i>Tarragona Automobilista</i>	3	1931
<i>Tarragona Federal</i>	260	1931-1934
<i>Técnica y Trabajo</i>	35	1931-1936
<i>La Veu de Tarragona</i>	496	1931-1935
<i>Vida Estudiantil</i>	1	1934
<i>La Voz de la Província</i>	32	1931
<i>La Voz del Pueblo</i>	8	1931-1932

Comarca: Terra Alta (1)

<i>El Llamp</i>	65	1931-1934
-----------------	----	-----------

Els resultats del projecte, tant per la seva amplitud conceptual com per la premsa localitzada que no estava fixada, tenen com a finalitat primordial la seva publicació en qualitat d'ajut als futurs historiadors d'aquest període. La publicació es realitzarà en un volum o en dos per tal que els investigadors disposin d'una eina de treball bàsica per a encarar-se amb estudis de la II República amb unes garanties de recerca del tot vàlides. Com a aspecte final a destacar, cal indicar que l'IEV ha aportat la infraestructura necessària perquè aquest projecte comencés i, sobretot, acabés amb les previsions inicials prefixades.